

T.C.

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

YÜKSEK LİSANS ENSTİTÜSÜ

KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI GÖCÜN SİYASET TEORİSİ

**DÜNYA’DA YAŞANAN GERİ DÖNÜŞ VAKALARI PERSPEKTİFİNDEN
TÜRKİYE’DE BULUNAN KORUMA ALTINDAKİ SURİYELİLERİN POTANSİYEL
GERİ DÖNÜŞ STRATEJİSİ VE AKSİYON MODELİ**

HAZIRLAYAN

İPEK ARAL

DANIŞMAN

ASİSTAN PROF. DAMLA BAYRAKTAR AKSEL

İSTANBUL 2022

DÜNYA’DA YAŞANAN GERİ DÖNÜŞ VAKALARI PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE’DE BULUNAN KORUMA ALTINDAKİ SURİYELİLERİN POTANSİYEL GERİ DÖNÜŞ STRATEJİSİ VE AKSIYON MODELİ

Giriş

Suriye’de Arap Baharın’ın yansıması olarak da kabul edilen, otoriter Esad yönetimine karşı Demokrasi talebiyle başlatılan protestolar kısa sürede büyümüş, çatışmaya dönüşmüş ve 15 Mart 2011’de Suriye İç Savaşı resmen başlamıştır. Esad güçleri ile Muhalifler arasında yaşanan çatışmalar, dünyanın büyük güçlerinin de müdahalesiyle şiddetlenmiş ve halk kısa süre içinde can güvenliğini sağlamak için mevcut yerleşim yerlerini terk ederek büyük dalgalar halinde komşu ülkeler olan Türkiye, Ürdün ve Lübnan’a göç etmişlerdir. Suriye’nin en uzun sınır komşusu olan Türkiye, insan odaklı misafirperver yaklaşımı, ‘açık sınır politikası’ ve içinde bulunduğu ideolojik, siyasi faktörler çerçevesinde, dönemin mevcut hükümetinin ‘bölgedeki etkisini artırma’ tezinden hareketle söz konusu büyük göçmen dalgasını koşulsuz, öngörüsüz ve plansız şekilde kabul etmiştir. Göçmenler için sınır bölgesinde oluşturulan ‘Göçmen Kampları’, ihtiyacı kısa sürede nicelik olarak karşılamaz hale gelince göçmenler başlangıçta bölgedeki büyük şehirlere, sonrasında da Türkiye çapında 81 ile stratejik bir plan gözetilmeden yerleştirilmişlerdir. 11 yıllık süreçte özgünleştirilmiş yasalar çıkartılarak, Suriyeli Göçmenler Türkiye’de ‘geçici koruma’ statüsünde barınma, eğitim alma, sağlık hizmetlerinden faydalanma ve çalışma imkanlarına sahip olmuşlardır.

Geçen 11 yıl içinde Suriyeli Göçmenlerin geleceğinin nasıl olacağı gerek yurt içinde gerekse yurt dışında farklı platformlarda ve farklı bakış açılarıyla tartışılmaktadır. Bu makale, son 50 yıl içinde dünyanın farklı coğrafyalarında yaşanan geri dönüş vakalarında göçmenlerin geri dönüş motivasyonunun altyapısı, paydaşları, kaynakları, süreci, sıkıntıları ve sonuçlarını analiz ederek; bu analizlerden hareketle Türkiye’deki Suriyeli geçici koruma altındaki göçmenlerin güvenli, onurlu, gönüllü geri dönüşlerinin sağlanması için hangi çalışmaların yapılabileceğini tartışmaktadır. 21. yüzyılda dünya üzerinde farklı nedenlerle gerçekleşebilecek büyük göç hareketleri beklenmektedir. Türkiye’deki koruma altındaki Suriyelilerin gönüllü geri dönüşüne yönelik yapılacak kapsamlı çalışmada sadece Türkiye Cumhuriyeti Devleti organları, yerel yönetimleri, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşları değil; uluslararası boyutta devletler, örgütler, bireyler ve koruma altındaki Suriyelilerin temsilcileri de yer almalıdır. Farklı yaklaşımların sentezlenmesiyle oluşturulabilecek insan odaklı geri dönüş strateji önermeleri

sadece Türkiye vakası değil; önümüzdeki dönemde yaşanabilecek farklı büyük çaplı göç dalgalarının nasıl idare edilebileceğine yönelik etkili bir model oluşturabilir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Sığınmacılar, göç, geçici koruma, geri dönüş, geri dönüş modeli

Göçmenlerin Güvenli ve Onurlu Geri Dönüşü Ve Güncel Geri Dönüş Politikaları

Uluslararası Mülteci Hukuku'nun gelişimi, grup haklarının korunmasından Soğuk Savaş'ın bitişiyle her geçen gün daha da karmaşılaşan bireysel insan hakları korumasına doğru özellikle büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki bir dizi norm ve 1967 Protokolü, yerleşik bir zulüm korkusu nedeniyle menşe ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış ve uluslararası sınırı aşmış insanları mülteci olarak tanımlar. Sözleşmede mültecilere tanınan en önemli hak sığınılan ülkenin mülteciyi zulüm gördüğü menşe ülkeye 'geri göndermeme' hakkıdır. Zulüm ve koruma mülteciliğin iki ana bileşeni iken; sığınma ve yük paylaşımı sınır gözetmeksizin devletlerin iki temel sorumluluk alanı olarak tanımlanır. Dünyadaki mevcut mülteci rejiminde sığınma ile ilgili güçlü normlar işlenirken; mültecilerden kaynaklı yük paylaşımı normları zayıf ve büyük devletlerin inisiyatifindedir. (Yücel, 2019)

Elbette zorunlu göç ve mülteci konuları ulus devlete ve onun sınırlarına gönderme yapılmadan anlaşılamaz. Devletler sınırlarından içeri kimlerin girip, kimlerin dışarıda kalacağına karar verme konusunda egemen hakka sahiptir. Özellikle batılı ülkeler Soğuk Savaş sonrası dönemde mültecilik hakkının istismar edilmesi, insan ticaretinin önlenmesi, geçici koruma, sığınmacıların geri gönderilmeleri, yük paylaşımı gibi konuları tartışmaya açmaktadır. Dolayısıyla özellikle 21. yüzyılda mültecilere "geri dönüş odaklı" yaklaşımı her geçen gün güçlenmektedir. (Yücel, 2019)

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) mültecilerin süresiz olarak sürgünde yaşamak zorunda kalmalarını engellemek üzere üç kalıcı ve uzun vadeli çözüm metodu sunmuştur. Birincisi, sığınılan ülkeye yerel entegrasyon, ikincisi menşe ülkeye geri dönmüş, üçüncüsü farklı bir ülkeye yeniden yerleşimdir. Bu metotların kullanılabilmesi için ön koşullar mültecilerin gönüllülükleriyle beraber fiziksel, ekonomik, yasal güvenliklerinin sağlanması, bu koşulların sürdürülebilirliği ve onurlarının gözetilmesidir. Ancak mültecilere sunulabilecek çözümler içinde bulundukları siyasi ve ekonomik durum kadar, uluslararası

sistemle hem çok ilgili, hem de 21. yüzyılın hızlı, bulanık, karmaşık, çok kutuplu ortamından kaynaklı aşırı değişkendir. İçduygu ve Ayaşlı (2019) belirtilen gönüllülük, çok boyutlu güvence ve sürdürülebilirlik koşulları sağlanamadığı için 40 yıldır devam eden Afganistan meselesinde çevre ülkeler İran ve Pakistan'a göç eden 2 milyon Afgan'ın ülkelerine dönmeyi tercih etmediğini belirtmektedir.

Menşe ülke geri dönüş hakkını kullanan vatandaşını geri kabul etme yükümlüğüne sahiptir. Buz ve Korç (2021)'a göre mülteciler bulundukları ev sahibi ülkede yaşadıkları ayrımcılık ve yoksulluk yanında, menşe ülkedeki fırsatları geri kazanabilme imkanı nedeniyle gönüllü şekilde geri dönebilmektedir. Örneğin 2011 yılı itibarıyla kayıtlı 1.42 milyon Iraklı Mülteci'den yarım milyonu 2003-2011 yılları arasında ülkesine geri dönmüştür. Geri dönüşlerin ana motivasyonları arasında devletin geri dönenler için oluşturduğu yardım fonları, yurt içi güvenlikteki artış, iç mezhepsel şiddetteki azalış sayılabilir. (1) Bununla birlikte gelişmiş bir ülkeden az gelişmiş bir ülkeye dönüş yapmak nadir görülen bir olgudur. (Buz ve Korç, 2021) Politika yapıcılar mültecilerin geri dönüş sürecini hiçbir zorlama olmadan gönüllüklerini sağlayarak yapılandırmalı; fiziksel, hukuksal, sosyo-ekonomik güvenliklerini sağlayacak şekilde menşe ülke yönetimi ve uluslararası paydaşlarla iş birliği geliştirmeli ve sürecin sürdürülebilirliği adına iş birliği iradesini korumalıdır. Geri dönenlerin ülkelere entegrasyonu için süreç içindeki bütün paydaşlar tanımlanacak sorumluluklarını yerine getirmelidir.

1985 yılında San Remo'da düzenlenen Gönüllü Geri Dönüş konulu yuvarlak masa toplantısında BMMYK'nin gönüllü geri dönüşlerde ülkelere hem yardım etmesi, hem de aktif olarak geri dönüşü teşvik etmede öncü rolü olması gerektiği belirtilmiştir. (BMMYK, Handbook on Voluntary Repatriation: International Protection 1996: 4). Takip eden süreçte yayınlanan 1996 tarihli BMMYK Gönüllü Geri Dönüş Konulu El Kitabı: Uluslararası Koruma ve 2004 tarihli Geri Dönüş ve Yeniden Entegrasyon Faaliyetleri El Kitabı, onurlu bir geri dönüş neyin dahil olduğu konusundaki açıklamalarında bulunur. 2004 Geri Dönüş ve Yeniden Entegrasyon Faaliyetleri El Kitabı'nda geliştirilmiş olan 4R yaklaşımı güvenli, onurlu ve sürdürülebilir geri dönüş süreci dört adımda inceler: gönüllü geri dönüş, yeniden entegrasyon, rehabilitasyon ve yeniden yapılanma.

Belirtilen kaynaklar çerçevesinde incelendiğinde İçduygu ve Ayaşlı (2019)'ya göre fiiliyatta bir geri dönüş süreci BMMYK arabuluculuğunda mültecilere sığınma sağlayan ülke ile menşe

1 UNHCR Global Trends 2011, <https://www.unhcr.org/4fd6f87f9.html>

ülke arasındaki, mültecilerin temsil edilmediği görüşmeler ile başlamaktadır. Bu görüşmelerde mültecilerin temsil edilmemesi sürecin en zayıf noktası olarak kabul edilebilir. Mültecilerin görüşmelerde temsil edilmemesi, mültecilerin önceliklerinin görüşmecî ülkeler nezdinde geri plana itilmesine neden olmaktadır. Görüşmelerde geri dönüşün kapsamı, nasıl, ne zaman gerçekleşeceği, sürecin nasıl, kimler tarafından uygulanıp, izlenip, kontrol edileceği belirlenmektedir. Menşe ülke hükümetinin mültecilerin güvenli geri dönüşü noktasında garanti vermesi çok kritiktir. Ardından mülteciler geri dönüşün güvenli olduğu doğrultusunda bilgilendirilir. Geri dönüş formlarını doldurmaya teşvik edilen mültecilerin geri dönüşü için BMMYK devreye girer. Menşe ülkede oluşturulan kabul merkezleri vasıtasıyla mültecilere ilk etapta ihtiyaç duyacakları yardım paketleri iletilir ve yeniden yerleşecekleri bölgelere sevk edilirler. BMMYK takibinde gerçekleşen bu sürece düzenli geri dönüş (organized repatriation) denmektedir. Ancak fark edilebileceği gibi farklı hükümetlerin arasındaki uyumlu etkileşimi gerektiren bu yaklaşım çok kırılğan ve vakit alan bir yapıya sahiptir.

Geri dönüş sürecinde, göçmenleri en çok zorlayan konulardan biri de terk edilen ülkede bırakılan hak ve varlıklardır. Nüfus, veraset, eğitim, tapu, pasaport gibi en temel belgeleri olmayan birinci kuşak göçmenler, hak ve varlıkların korunabilmesi ve devri aşamasında ikinci ve üçüncü kuşakta da büyük sıkıntılar yaşayabilmektedir. Örneğin 1967 yılında İsrail ve Arap Devletleri arasında yaşanan “6 Gün Savaşı”nda İsrail Gazze Şeridi, Sina yarımadası, Golan Tepeleri, Batı Şeria ve Kudüs’ün doğusunu ele geçirmiş ve bölgede yaşayan on binlerce Filistinli katledilmiş veya zorla göç ettirilmiştir. Filistinliler bu zorbalığa karşı önce Filistin Kurtuluş Örgütü ve ardından Yaser Arafat liderliğinde El Fetih örgütünü kurmuştur. İki örgüt Filistin Kurtuluş Örgütü çatışında birleşmiş ve “İntifada” adı verilen ‘Halk Hareketleri’ ile İsrail’in halen devam etmekte olan zorunlu göç politikasına direnmiştir. Günümüzde Dünya üzerinden 6 milyon Filistinli mülteci-zorunlu göçmen bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler sadece bu konuya odaklı Filistinli Mülteciler İçin Yardım ve Bayındırlık Ajansı’nı (UNRWA) kurmuştur. UNRWA’nın 2020 verilerine göre Gazze Şeridi ve Batı Şeria’da bulunan 27 kampta toplam 1.9 milyon Filistinli yaşamaktadır. 70 yıldır zorla göç ettirilen Filistinli Mülteci bireyler İsrail’e karşı taşınmaz haklarının iadesi, alacak ve kayıplarının tazmin edilmesi konularında uluslararası hukuk mekanizmalarını kullanamamaktadırlar. (Dalaman, Lehimler, 2021)

2018 yılı BMMYK verilerine göre dünya çapında göçe zorlanmış 70.8 milyon mülteciden sadece 600 bini kendi ülkesine geri dönmüştür. Mültecilerin vatanlarına geri dönüş motivasyonlarını arttıran en önemli faktörler güvenlik ve barış yanında geçim kaynaklarına erişim, varlıklarına tekrar sahip olmak ve menşe ülkelerindeki yakalayabilecekleri yeni

fırsatlardır. Bunun yanında, insanların “kendisi gibi olanlar” ile birlikte olma ihtiyacı, aidiyet arayışı da önemli bir geri dönüş motivasyon konusudur. Menşe ülkedeki iktidarın ve vatandaşların dönenlere yönelik tutumları da kilit öneme sahiptir. (Buz, Korç, 2021)

Göçmenlerin menşe ülkeye geri dönüş süreçlerini ele alırken söz konusu insanların istekliliği ve seçim hakkı, sürecin içindeki ana paydaşlar olan ev sahibi devlet ve menşe devletin yapıcı ve iş birlikçi ilişkileri, uluslararası devlet, örgüt ve toplumun destekleyici, güçlendirici yaklaşımları, sürecin zamanlaması, süreçte kullanılacak kaynakların planlaması, sürecin yürütümünden sorumlu olacak insan kaynağının yetkinlik sahibi olması ve sürecin başarı ile yürütülmesi için ortak iradenin sürdürülebilirliğinin sağlanması olmazsa olmaz koşullar olacaktır.

Son 50 Yıl İçinde Yaşanan Bazı Geri Dönüşler ve Kıyaslamalı Vaka Analizi

Bu bölümde son 50 yıl içinde mültecilerin gerçekleştirdiği 5 geri dönüş vakasının süreçlerini etkileyen öznel ve nesnel faktörler kıyaslamalı şekilde incelenecektir. Kıyaslamaya konu olacak geri dönüş süreçlerinden özellikle Afganistanlılar, Somalililer ve Suriyeliler günümüzde Türkiye için sıcak birer gündem konusudur.

- AVRUPA, Bosnalıların AB ülkelerinden geri dönüşü (Yücel, 2019)
- AMERİKA, Guatemalalıların Meksika’dan geri dönüşü (Yücel, 2019)
- ASYA, Afganistanlıların Pakistan’dan geri dönüşü (Yücel, 2019)
- AFRİKA, Somalilerin Kenya’dan geri dönüşü (Yücel, 2019)
- ORTADOĞU, Suriyelilerin Lübnan’dan geri dönüşü (Özkul, 2021)

Kıyaslamalı Geri Dönüş Tablosu’nda yer alan analiz her vakanın farklı doğasını anlamamızı sağlamaktadır. Tabloda sırasıyla geri dönüş süreçlerinin ilgilileri, gerçekleştiği zaman aralıkları, şekilleri, geri dönüş süreçlerinin özgün akışı, süreçlerde yaşanan sorunlar ve sonuçları aktarılmış ve nihai olarak süreç değerlendirilmiştir. (Tablo aşağıda yer almaktadır.)

Göçmenler	Sığınılan Ülke(ler)	Zaman Aralığı	Şekil	Özgün İçerik	Sorunlar	Sonuç	Değerlendirme
Bosnalılar İç savaş nedeniyle 1.2 milyon göçmen Yugoslavya dışına, AB ülkelerine geçiş yapmıştır.	AB Ülkeleri	1995- 2004	Dayton Barış Antlaşması'nın ek 7. Maddesi yerinden edilmiş kişilerin geri dönüşünün güvenlik, onur ve gönüllülük esaslı olacağı mülk iadesi ile ilgilidir.	Gayrimenkul İddiaları Komisyonu (GİK) oluşturulmuştur.	Geri dönmek isteyenler evlerinde başkalarının oturmakta olduğunu görmüştür. Birçok kişi mülklerini terk ettiklerine dair belge imzalamaya zorlanmış; savaş sırasında mülkiyete ait belgelerini kaybetmişlerdir. Yer değiştirenlerin sayısının çok olması; GİK kadrosunun yetersizliği sürecin yavaş işlemesine neden olmuş ve yüzlerce belirsiz durum oluşmuştur. Yerlerinden edilen ve savaş esnasında boş buldukları evlere yerleşmek zorunda kalan ikincil sakinlerde tekrar evsiz kalmak psikolojik travmalara neden olmuştur. İşsizlik gibi ekonomik faktörler kırsaldan kente göçe neden olmuş ve sosyal faktörler de geri dönüş sürecini zorlaştırmıştır.	GİK gecikmeli de olsa mülklere dair bağlayıcı kararlar vermiştir. Geri dönenler “etnik çoğunluk ilkesine” dayanarak Bosna Hersek hükümetinin istediği yerlere yerleştirilmiştir.	Geri dönenler, geride kalanlar ve Devlet arasındaki uzlaşma, insan hakları ihlallerinin önlenmesi, güvenliğin sağlanması için mülklerin iadesi, tazmin ve hesap verebilirlik birbirleriyle ilişkilendirilerek sağlanmalıdır. Ülkenin ekonomisi desteklenerek sürdürülebilir hale getirilmelidir.
Guatemalılar İç savaş nedeniyle 1.5 milyon Maya yerlerinden edilmiş, 200 bin Maya Meksika'ya geçiş yapmıştır.	Meksika	1980- 2000	İlk geri dönüş süreci Meksika, Guatemala ve BMMYK ile üç taraflı müzakerelerle, ikinci geri dönüş süreci Guatemala hükümeti ve Meksika'daki mülteciler arasında gerçekleşmiştir.	Daimi Guatemala. Mülteciler Komisyonu (DGMK) oluşturulmuştur. Bu komisyon sayesinde devlet temelli değil; mülteci merkezli bir geri dönüş süreci yürütülmüştür.	İkinci geri dönüş dalgası öncesi hükümet tarafından mültecilere mülk iadesi ve isyancılara af çıkacağı vaadinde bulunulmuştur. Mülteciler tüm koşullara ilişkin somut, kapsamlı ve güvenilir garantiler sağlamak, toplu ve örgütlü geri dönüş gerçekleştirebilmek için DGMK'yi kurmuştur. Ekim Antlaşması ile sürgünlerin haklarının iyileştirilmesi, toprağa erişimleri ve yerleşik nüfus ile uzlaşmaya odaklanılmıştır. Devletin süreçteki belirsiz tavrı ve ardından ülkede 1993'te gerçekleşen darbe geri dönüş motivasyonunu düşürmüştür. 1995'te 11 geri dönen kişi barışçıl bir protesto esnasında askerler tarafından katledilmiştir. Guatemala hesap verebilirliğin olmadığı, sistematik ayrımcılığın ve yoksulluğun hüküm sürdüğü bir ülke görüntüsü sergilemektedir.	Önce güvensizlik, ardından ekonomik sorunlar ve yerel topluma yeniden entegrasyon en büyük problemler olmuştur. İstihdamın kısıtlı olması, coğrafi açıdan izole olmak, devlet hizmetlerine ulaşamama sonucu doğurmuştur.	Toplu geri dönüşün reddedilme nedeni güvenlik eksikliğidir. Mülteciler, DGMK sayesinde kendi temsilcileri aracılığı ile müzakere sürecine dahil olmuştur. Bu sayede Mülteciler, Meksika, Guatemala ve BMMYK üçlü mekanizmasının sağlayamadığı şeyi sağlamış; dönüşlerini kendileri organize etmişlerdir.

Göçmenler	Sığınılan Ülke(ler)	Zaman Aralığı	Şekil	Özgün İçerik	Sorunlar	Sonuç	Değerlendirme
Afganlar 1978 yılında komünist darbe sonrası iç savaş ve 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin ülkeyi işgali sonrasında 3.5 milyon Afgan Pakistan'a göç etmiştir.	Pakistan	1979- halen devam etmektedir.	Toplam 5.5 milyon Afgan'dan 500 bininin ilk geri dönüşü 1991 yılında BMMYK gözetiminde gerçekleşmiştir. İkinci dalga 1992 yılında gerçekleşmiş ve 1.27 milyon Afgan Pakistan'dan ülkesine geri dönmüştür.	İlk geri dönüşte BMMYK geri dönenlere hibe yardımı yapmıştır. 300 bini kendi imkanları ile dönmüştür.	Afganistan'ın istikrarsız ve güvensiz durumu Pakistan'daki Afganların gönüllü dönüşünü durdurmuştur. Ancak Pakistan Devleti, ülkedeki Afganlara baskılar uygulayarak (şiddet ve taciz) ülkelerine dönmelerini Camia'nın Pakistan'a yardım yapmayı kesmesi baskı uygulamalarının nedenleri arasındadır. Pakistan Devleti, kalabalık Afgan nüfusunun yükünü kaldırabilecek güçte değildir. Bütün güvensiz ortamına rağmen, BMMYK Afganların Pakistan'dan geri dönüşü için çalışmalar halen yapmaktadır.	Afgan nüfusun geri dönüşünün önündeki en büyük üç engel; Afganistan'da iç güvenliğin olmaması, barınacak yer bulunmaması ve Afganların geri dönecekleri topraklarda tarım alanlarının azlığı yanında iş imkanlarının da kısıtlıdır.	Dünya'nın Afgan Göçmenlere yaptığı insani yardımı azaltması sonrasında imkanları zayıf Pakistan Devleti'nin baskı ve şiddet yöntemine başvurması kabul edilemez. Ancak bu vaka Düny'nın da göçmenlere insani yardım yapma konusundaki durumsallık ve gönülsüzlüğüne dikkat çekici bir örnek oluşturabilir.
Somalililer İç çatışmalar, kıtlık ve seller 23 yıl içinde 13 milyon insanı etkilemiştir.	Kenya	1991-	1991 - ilk mülteci dalgası devletin çöküşü ile yaşanmıştır. 2006'de siyasi şiddet ve açlık 2. dalgaya neden olmuştur. Kenya'da Dünya'nın en büyük mülteci kamp kompleksini bulunmaktadır.	Ev sahibi ülkenin kötü koşulları, güvenliğin tekrar sağlanması ve yağmurlar sonrası kendi imkanları ile ülkelerine geri dönmüşlerdir. BMMYK nakit bağış, ev eşyası ve dokuz aylık yiyecek desteği vermiştir.	Somali'ye geri dönenler çoğunlukla temel hizmetlere ve geçim kaynaklarına erişim konularında büyük sıkıntı yaşamıştır. Geri dönüşte köylerinde barınamamış, şehir merkezleri ve çevresinde yoksulluk içinde yaşamaya mahkum olmuş veya tekrar kamplara geri dönmüşlerdir. BMMYK Somali'de uzun yıllardır yaşanan göç ve geri dönüş süreçlerinde müzakereye giren tarafların çıkarları doğrultusunda aksiyon almakla ve uluslararası yasal ve etik kurallara uymamakla eleştirilmiştir. Tarafların baskılarına boyun eğerek göçmenlerin gönüllüğünü almadan, güvenli ve kurak bölgelere geri dönüşlerini desteklemiştir. Kamp ortamları ise ev sahibi ülkenin hoşgörüsüzlüğünü yansıtmaktadır.	Somalililer, mülteci kamplarındaki kötü koşullar ve hoşgörüsüzlük nedeniyle ülkelerine geri dönebilmeyi istemektedir. Somalilerin ülkelerine geri dönmelerini sağlayacak iki unsur iç bütünleşme, toprak ve mülklerini geri almaktır.	Uzun yıllardır Kenya'daki kamplarda kötü koşullarda yaşamak zorunda kalan Somalililer sıklıkla yanlış veya eksik bilgilendirmeler ile geri dönüş girişimlerinde bulunmuş ve büyük sıkıntılar çekmiştir. BMMYK'nın böyle uzun zamana yayılan göç ve geri dönüş vakalarında farklı, aynı zamanda sürdürülebilir metotlar geliştirme ihtiyacı vardır.

Göçmenler	Sığınılan Ülke(ler)	Zaman Aralığı	Şekil	Özgün İçerik	Sorunlar	Sonuç	Değerlendirme
Suriyeliler Mart 2011’de çıkan iç savaş sonrasında Lübnan’a 1.5 milyon Suriyeli sığınmıştır.	Lübnan	2011-	Suriyeliler 2011 öncesi komşu ülkede serbestçe çalışabilmekteydi. Savaş çıkınca Lübnan’da çalışan Suriyeliler ailelerini yanlarına almıştır. Bu grubun haricinde de Suriyeliler akın edince, Lübnan ülkeye girişe sınır getirmiştir. Lübnan Suriyelilere her yıl kişi başı 200 dolar ödeyerek oturum izni almak zorunluğu ve çalışmama şartı getirmiştir. Suriyelilerin %80’i kaçak konumundadır.	Lübnan Dünya’da kişi başına düşen göçmen sayısı en fazla olan ülkedir. Ülke ekonomik ve siyasi kriz, kayırmacılık ve hukukun üstünlüğünün sağlanması gibi derin, ayrıştırıcı iç problemlerinin yanında; Suriyeli göçmenleri istememek noktasında birleşmemektedir. Lübnan Devleti’nin verdiği rakamlara göre 2018-2021 yılları arasında oturum izni bulunmayan 400 bin Suriyeli vatanlarına dönmüştür.	Lübnan’da devlet kadroları demografik yapıya göre mezhepsel cemaatler arasında dağıtılmaktadır. Dolayısıyla çoğunluğu Sünni olan Suriyelilerin ülkede kalmasının demografik yapı üzerinde kurulu sisteme büyük tehdit oluşturacağı görüşü hakimdir. Diğer bir konu ise son 10 yıllık süreçte Lübnan’da yaşanan siyasi ve ekonomik krizdir. Bu süreçte bütün siyasi partiler krizin sorumlusunu Suriyeliler olarak göstermeye çalışmıştır. Bütün siyasi partiler Suriyelilerin geri dönmesi konusunda ortak kanıdadır ancak geri dönüşün nasıl olacağı konusunda bir konsensüs yoktur. Suriyelilere uygulanan oturum izninin ücretini ödeyemeyenler ülkede kaçak durumundadır. Bu durum Suriyelilerin her an tutuklanabilme, yaşadıkları çadırların emniyet güçleri tarafından yakalanarak kaldırılması gibi sonuçlar doğurmaktadır. Lübnan halkının belediyelere yaptığı şikayetler sonrası Suriyeliler bazen göz altına alınmakta, bazen de farklı belediyelere gönderilmektedir. Birçok Suriyeli yeni doğan çocuğun kimlik kaydı bulunmamaktadır. Lübnan 2019-2020 yıllarında 6.000 Suriyeli göçmeni sınır dışı etmiştir.	Lübnan Devleti’nin aldığı bütün kısıtlayıcı önlemler, uygulanan baskılar, farklı siyasi partilerin Suriyeliler konusundaki ortak “gitsinler” duruşu, belediyelerin geri dönüşü teşvik edecek etkinlikleri, ekonomik ve siyasi krizlere rağmen Suriyeliler ülkelerindeki güvensiz ortama dönmemeyi tercih etmektedir.	Suriyeliler, farklı kanallar üzerinden ülkelerinin durumunu takip edebilmektedir. Lübnan’da bulunan Suriyeli göçmenler ülkelerindeki güvenlik ortamının sağlanması, altyapının yetersizliği, erkeklerin askere alınma zorunluluğu, tutuklanma tehlikesi, evlerinin yıkılmış, kamulaştırılmış veya işgal edilmiş olması çocuk kaçırma olayları nedeniyle ülkelerine dönmek istememektedir.

TABLO 1 – GERİ DÖNÜŞ KIYASLAMALI VAKA ANALİZİ

Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Göçmenlerin Mevcut Durumu

Türkiye 2011’de başlayan göçmen dalgasına yönelik yıllar içinde Suriyelilere özgü politikalar ve mevzuat geliştirmiştir. Bunlardan en önemlileri 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu’dur. Ayrıca 2013 yılında İçişleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi Genel Başkanlığı kurulmuştur. Göç İdaresi Başkanlığı’nın 24.04.2022 tarihli resmi verilerine göre Türkiye’de toplam 3.792.686 kayıtlı koruma altında Suriyeli göçmen bulunmaktadır. Bu sayı ile Türkiye Dünya’da en çok Suriyeli göçmene ev sahipliği yapan ülke konumundadır. Süreçte birebir formülü ile Türkiye’den Batı Avrupa ülkelerine çıkış yapan Suriyeli toplam sayısı 33.311’dir. (2)

Koruma Altındaki Suriyelilerin Geri Dönüş Yönelik Yaklaşımları

Suriye Kardeşlik Sosyalleşme ve Yardımlaşma – Syrian Association for Citizens Dignity (SACD) isimli koruma altındaki Suriyelilerin oluşturduğu, hizmet amacıyla faaliyet gösteren insani haklar halk hareketi geri dönüşe yönelik görüş ve aktivitelerini düzenli olarak internet ortamında paylaşmaktadır. SACD gönüllü geri dönüşle ilgili en büyük beklentilerinin güvenli ortam olduğunu belirtmektedir. Hareket, Suriye rejiminden hak ve özgürlükler, Suriye vatandaşları ile ilgili tanımlar ve fikir birliği, asgari düzeyde ordu ve silahlı kuvvetlerin reforma tabi tutulması, asgari düzeyde güvenlik güçlerinin reforma tabi tutulması, yargı sistemi reformu ön çalışmaları, hukuk sistemi reformu ön çalışmaları, mülkiyet hakları ve mülkiyetin iadesi, geri dönme hakkı, genel affın ilanı konularında çalışma ve değişim istemektedir. Geri dönüş sürecinde savaşın tarafı kabul edilen Rusya’nın garantörlük söylemi hareket tarafından 2022 Ukrayna Savaşı’nda Rusya’nın sivil halka yönelik şiddet uygulamalarına dikkat çekilerek inandırıcı bulunmamaktadır. SACD, Suriye devletinin kontrolü altında olan veya olmayan bütün bölgelerde güvenli ortamın sağlanamadığını vurgularken, olası bir geri dönüş sürecinde koruma altındaki Suriyelilerin de masada temsil edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. (3,4) SNHR (Suriye İnsan Hakları Ağı) da 15 Mart 2022 tarihinde yayınladığı yıllık raporunda,

2. TC İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr>.

3 SACD, <https://syacd.org/wp-content/uploads/2022/05/Suriyeye-gonullu-guvenli-ve-onurlu-bir-donusun-mumkun-olabilmesi-icin-once-nelerin-saglanmasi-gerekliyor.pdf>

4 Beşire Korkmaz, Yerinden Edilmiş Suriyeliler, Teyit, Nisan 2022, <https://teyit.org/dosya-yerinden-edilmis-suriyeliler-i-geri-donus-mumkun-mu>

Suriyeli siviller arasında işkence yoluyla öldürülen 14.664 kişi dahil olmak üzere 228.647 Suriyelinin öldürüldüğü, 151.462 kişinin keyfi bir şekilde gözaltına alındığı/zorla kaybettirildiği ve 14 milyon kişinin yerinden edildiği belirtilmektedir. (5)

Koruma Altındaki Suriyelilerin Geri Dönüş Yönelik Birleşmiş Milletlerin Yaklaşımları

BMMYK 2018 yılında güvenli ve onurlu geri dönüş sürecinde karşılanması gereken kriterleri belirten Suriye için Kapsamlı Koruma Çözümleri Stratejisi (CPSS) yi açıklamıştır. Rapor Suriye'deki mevcut durumun geri dönüş kriterleri çerçevesinde uygun olmadığını belirtmektedir. BMMYK 2019 yılının Mart ayında CPSS'de yer alan kriterleri büyük oranda değiştiren “Bölgesel Operasyonel Çerçeve” belgesini yayınlamıştır. Yeni çerçeve Suriye’de aktif çatışmalarda azalma, hükümetler ve BM arasında anlaşma ihtiyacı, geri dönenlerin adalet ve kanun yaptırımlarına erişimi, mayın ve patlamamış mühimmatların kaldırılması konularını güvenlik ve koruma kriterleri olmaktan çıkarmıştır. BMMYK’nin Bölgesel Operasyonel Çerçeve belgesindeki güvenli geri dönüş kriterleri aşağıdaki şekildedir (5);

- Husumetin önemli ve kalıcı şekilde azaltılması.
- Hükümet, ev sahipliği yapan ülkeler ve gerektiğinde diğer aktörlerle birlikte geri dönenlerin kabul edilmesi için resmi bir anlaşmanın imzalanması.
- Geri dönüş belgesini kontrol eden hükümet güçleri/aktörler, geri dönenlerin daha önce veya şu anda çatışmanın başka bir tarafının fiili kontrolü altında olan bir bölgeden gelmeleri, Suriye'yi yasa dışı yollardan terk etmeleri, yurt dışında sığınma talebinde bulunmaları, veya herhangi bir (şahsi veya ailevi) farklı husus nedeniyle taciz, ayrımcılık, keyfi gözaltı, fiziksel tehdit veya kovuşturma ile karşılaşmamalarını temin edecek olan hakiki garantiler sağlamakla yükümlüdürler.
- Her bireyin geri dönme kararı, herhangi bir zorlama olmaksızın, bilinçli ve gerçekten gönüllü bir şekilde gerçekleşmektedir.
- Geri dönenlerin özgürce gidecekleri ve ikamet edecekleri yerleri tercih edebilmesi ve hareket özgürlüğü hakkının bu geri dönüş belgelerini kontrol eden devlet veya kurumları tarafından kabul edilmesi.

Suriye Devletinin Geri Dönüşe Yönelik Yaklaşımı

Suriye Devleti, 2011 yılından bugüne kadar 45'ten fazla konut, arazi ve mülkiyet kanununu yürürlüğe sokmuştur. Çıkarılan kanunlar nedeniyle ülkelerine geri dönen Suriyeliler ya yaşadıkları bölgelere asla dönememiş, dönebilenlerse kendi evlerine sıklıkla tekrar yerleşememişlerdir.(5) Uluslararası Af Örgütü'nün 2021 yılı Eylül ayında yayınladığı rapora göre ülkesinden ayrılmayan ve ülkesine geri dönen Suriyeliler, Suriye Devleti'nin kontrolü altında olan veya olmayan bütün bölgelerde güvenlik birimleri ve milisler tarafından tehdit, haraç isteme, çocuk kaçırma, cinsel taciz, tecavüz, keyfi durdurulma, sebepsiz tutuklama, sorgulama, işkence, dayak gibi uygulamalara maruz kalmaktadır. (6)

Bütün bahsi geçen olumsuz manzara yanında Suriye Devleti göç eden bütün Suriyelilere ülkelerine geri dönmeleri çağrısı yapmaktadır. 2020 yılının Kasım ayında Suriye'de düzenlenen Irak, Lübnan, İran, Çin ve Rusya'nın katıldığı Uluslararası Göçmenlerin Geri Dönüşü Konferansı'nda konuşan Devlet Başkanı Başer Esad Suriyeli göçmenlerin ülkelerine dönmek istediklerini belirterek, Batı Dünyası'nı göçmen meselesini politikalaştırmaları nedeniyle eleştirmiş, göçmenlerin geri dönüşlerini engellemeye çalışmakla suçlamıştır. Suriye'nin geri dönecek askerlik çağındaki vatandaşlarına bir yıl süresince af çıkartacağını, Rusya'nın desteğiyle ülkedeki altyapının tekrar inşa edildiğini belirtmiştir. (7) Diğer taraftan Suriye Devlet Başkanı Başer Esat, TC Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Suriye'de güvenli bölge ilan edilen Türkiye sınır boyuna 1 milyon Suriyeli göçmenin yerleştirilmesi projesine demografik dönüştürme çabası gerekçesiyle karşı çıkmıştır. (8)

Türkiye'nin Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Yönelik Yaklaşımı

Türkiye'deki siyasi arenada koruma altındaki Suriyelilere yaklaşımın “geri dönüşün sağlanması” yönünde hızla güçlendiği gözlemlenmekle birlikte Adalet ve Kalkınma Partisi Başkanı ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan konu ile ilgili çelişkili mesajlar verebilmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2019 yılının Şubat ayında yapmış olduğu konuşmasında Suriyelilerin geri dönüşünü sağlayacak formüllerin devreye alınmasının

6 Uluslararası Af Örgütü, Eceline gidiyorsun: Suriye'ye dönen Suriyeli mültecilere yönelik ihlaller, Eylül 2021, <https://www.amnesty.org/en/documents/mde24/4583/2021/en/>

7 Devlet Başkanı Esad, Uluslararası Mültecilerin Dönüşü Konferansı'nın Açılışında Yaptığı Konuşma, <https://sana.sy/?p=1255568>

8 Suriye Türkiye'nin mültecileri geri gönderme planını reddetti, Mahanology, Mayıs 2022, https://www.youtube.com/watch?v=oT8_OnhZkSg, erişim Haziran 2022

gerekliliğinden bahsetmiş ve “Güvenli bölge formülü, Suriyeli mültecilerin geri dönüşleri için en pratik çözüm yoludur” demiştir. (9) 2022 yılının Mayıs ayında ise Erdoğan “Suriyelileri asla kovmayız, onlara kapımız her zaman açık” diyerek geri dönüş stratejisine yönelik motivasyonunu düşürmüştür. (10, 11) Ana muhalefet partisi CHP’nin Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu Suriyelilere yönelik stratejisini “davulla zurnayla göndereceğiz” ifadesiyle özetlemiştir. (12) Muhalefet partileri arasında en dikkat çekici söylemler ise yeni kurulan Zafer Partisi Genel Başkanı Ümit Özdağ’a aittir. Özdağ, Şam hükümeti ile Suriyelilerin geri dönüşü üzerine görüşüklerini ifade etmiştir. (13)

Siyasetçilerin koruma altındaki Suriyelilerin geri dönüşüne yönelik söylemlerin giderek artan tansiyonu vatandaşların memnuniyetsizliği ile paralellik göstermektedir. Optimar araştırma kuruluşunun 2022 yılında yapmış olduğu araştırmaya katılan vatandaşların %38.2’si Suriyelilerin vatandaşın haklarını gasp ettiklerini, %69.2 si ülkedeki iş imkanlarını azalttıklarını, %51.6’sı kendilerini güvenlikte hissetmediklerini belirtmişlerdir. (14)

Koruma Altındaki Suriyelilerin Geri Dönüşü Üzerine Model Önermesi

Koruma altındaki Suriyelilerin güvenli, onurlu ve sürdürülebilir geri dönüş sürecinin yapılandırılmasında BMMYK’nin hazırlamış olduğu iki kıymetli çalışma kılavuz niteliğinde olacaktır;

- Geri Dönüş ve Yeniden Entegrasyon Faaliyetleri El Kitabı’nda paylaştığı 4R yaklaşımı; gönüllü geri dönüş, yeniden entegrasyon, rehabilitasyon ve yeniden yapılanma.
- Bölgesel Operasyonel Çerçeve belgesinde yer alan geri dönüş kriterleri.

Aşağıda paylaşılan üç aşamalı geri dönüş modeline 4R yaklaşımı entegre edilmiştir. Aşamalar altında yer alan adımlar spesifik bir sıralama olmaktan ziyade geri dönüş sürecinde ele alınması gereken içeriği tanımlamaktadır;

9 TC Cumhurbaşkanlığı web sitesi, Şubat 2019, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/102059/-guvenli-bolge-formulu-suriyeli-multecilerin-geri-donusleri-icin-en-pratik-cozum-yoludur->, erişim Mayıs 2022

10 Euro News, Mayıs 2022, <https://tr.euronews.com/2022/05/09/erdogan-suriyelileri-asla-bu-ulkeden-kovmay-z>,

11 Yeniçağ, Nisan 2022, <https://archive.md/92MzM>, erişim Haziran 2022

12 Kılıçdaroğlu’ndan Erdoğan’a, Yurttaş TV, Mart 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=x8uSohnigIY>,

13 @ÜmitÖzdağ, Nisan 2022, <https://twitter.com/umitozdog/status/1516326076133294081>

14 Abdülkadir Selvi, Suriyelinin Geri Dönüşü ve Anketler, Hürriyet, Mayıs 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/suriyelilerin-geri-donusu-ve-anketler-42056079>

Geri Dönüş Öncesi – Gönüllü Geri Dönüş

1. Adım – Türkiye’nin İç Çalışmaları

- Konu ile ilgili Devlet nezdinde ayrı bir örgütlenmeye gidilmesi, tercihen Göç Bakanlığı’nın kurulması ve süreci yapılandırılması, uygulanması, takip, değerlendirme, geliştirme yetkisinin bu ekibe verilmesi.
- Mevcut durumda Göç İdaresi, **göç, güvenlik, ekonomi, sanayi, hukuk ve insan kaynakları** üzerine uzmanlaşmış Devlet kadroları ve akademisyenler, konular üzerinde uzmanlaşmış sivil toplum örgütleri, siyasi parti ve iş dünyası temsilcilerinin bir araya gelerek alternatif geri dönüş senaryolarının çalışılması.
- Geri dönüş sürecinin paydaş ve kaynak yönetiminin (para, insan, zaman, vb) titizlikle çalışılması.
- Koruma altındaki Suriyelilerin temsilcileri ile görüşülerek sürece dahil edilmeleri.

2. Adım – BMMYK ile bir araya gelinmesi ve sürecin tartışılması ve ortak zemin oluşturacak uluslararası toplantının altyapısının, davetinin şekillendirilmesi.

3. Adım – Türkiye, Suriye ve BMMYK’nin konu hakkında niyet bildirimleri ve ön görüşmelerin yapılması – Güvenlik, hak ve mülkiyet konuları ekonomik iş birliği ve geri dönüş süreci yönetimi gibi başlıklarının birlikte çalışması.

4. Adım – Türkiye’nin konu ile ilgili uluslararası boyutta Rusya, AB, ABD, İran, Çin, Irak, Lübnan, Ürdün gibi paydaşlarla birebir görüşmeler gerçekleştirerek uluslararası konferans ve antlaşma için zemin hazırlaması.

5. Adım – Uluslararası Konferans Organizasyonu, niyet beyanları ve Suriye’nin geri dönüşüne hazır olmasını sağlayacak alt ve üst yapı kurulumları için iş birliği geliştirilmesi.

6. Adım – Uluslararası boyutta imzalanacak bir antlaşma ile geri dönüş sürecinin amaç ve ilkeleri, sürecin paydaşları, hedefleri, beş yıllık perspektifteki yürütümü, takibi ve değerlendirmesinin esaslarının belirlenmesi.

7. Adım – Geri dönüş sürecinde görev alacak Türk ve Suriyeli kadroların seçilmesi, yetiştirilmeleri.

8. Adım – Süreçte yerli ve yabancı STK’ların aktif görev almalarının sağlanması ve sorumluluk alanlarının tanımlanması.

9. Adım – Sürecin her boyutuyla planlandığı şekilde yürütüldüğünün denetleme mekanizmasının tanımlanması.

10. Adım – Koruma altındaki Suriyeliler ile iletişim ve ikna çalışmalarının stratejilerinin belirlenmesi ve süreç, yöntem ve araçlarının tanımlanması.
11. Adım – Geri dönüş sürecinin global anlamda takibini sağlayacak etkili iletişim stratejilerinin, amaç, hedef, ekip, metot ve araçlarının belirlenmesi.
12. Adım – Yerel Yönetimlerin geri dönüş sürecinde görev alanlarının belirlenmesi ve yetkilendirmenin yapılması.
13. Adım – Kriz yönetimi stratejisi, ekiplerinin tanımlanması, yetki ve sorumluluklarının tanımlanması.
14. Adım – Geri dönüş sürecinde Suriye sınırları içinde hangi bölgelere yerleştirmelerin gerçekleştirileceğine yönelik Suriye ile çalışma yapılması.
15. Adım – Geri dönen Suriyelilerin güvenlik, barınma, geçim konularının nasıl yürütüleceğinin paydaş devlet ve kurumlarla etütlerinin yapılması, önceliklerin, kaynakların, maliyetlerin ve aksiyon zaman planının yapılması.

Geri Dönüş Süreci – Yeniden Entegrasyon, Rehabilitasyon

16. Adım – Suriyelilerin gönüllü geri dönüş sürecine katılmalarını sağlamak üzere BMMYK öncülüğünde saha çalışmasının yürütülmesi.
17. Adım – Gönüllü geri dönüş sürecine dahil olan Suriyelilerin ulaşım ve yerleşme süreçlerinin paydaş devletlerle birlikte gerçekleştirilmesi.
18. Adım – Yerleştirilen Suriyelilerin yeni ikamet ve ortamlarına alışma, entegrasyon süreçlerinde Suriyeli yetkililere destek verilmesi.
19. Adım – Yerleşen Suriyelilerin değişimden kaynaklı çok boyutlu yaşayabilecekleri sorunların takibi ve rehabilitasyonuna destek verilmesi.
20. Adım – Geri dönen Suriyelilerin memnuniyet durumunun BMMYK tarafından takip edilerek paydaşlarla paylaşılması.

Geri Dönüş Sonrası – Yeniden Yapılanma

21. Adım – Geri dönen Suriyelilerin Suriye'nin gelişimi ve ekonomisine katabilecekleri değerlerin belirlenmesi ve hayata geçirilmesi sürecinde Suriye Devleti ile iş birliği geliştirilmesi.
22. Adım – İki ülke arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel ilişkilerin gelişiminde ortak çalışma ekiplerinin kurulması.

23. Adım – Geri dönen ancak yaşadığı ortam ve koşullardan memnuniyetsizliğini bildiren Suriyelilere yönelik çözüm mekanizmalarının Suriyeli yetkililerle tanımlanması.

Üç aşamalı geri dönüş sürecinde BMMYK'nın Bölgesel Operasyonel Çerçeve belgesinde yer alan geri dönüş kriterlerinin karşılanması her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç

Dünya Göç Raporu 2020 verilerine göre yeryüzünde 281 milyon göçmen bulunmaktadır. (15) BMMYK'nın 2020 yılı verilerine göre ise Dünya'da 82.4 milyon mülteci vardır. (16) Türkiye Dünya'da en çok göç alan 20 ülke arasında 12. sıradadır. (Dünya Göç Raporu, 2020). 2022 yılı itibarıyla Türkiye'nin göç, göçmen ve mülteci politikalarını, ülkenin gündelik siyasi konjonktüründen arındırarak, siyasi oyuncuların aralarında sağlayacağı konsensüs çerçevesinde, çok boyutlu kısa, orta ve uzun vadeyi kapsayacak şekilde yapılandırılması hem acil bir ihtiyaç hem de gereklilik haline gelmiştir.

Dünya'da en çok Suriyeli göçmeni sınırları içinde geçici süre koruma altına alan ev sahibi ülke Türkiye ve menşe ülke Suriye'nin güvenli, gönüllü ve onurlu geri dönüş sürecini uluslararası boyutta ortak akıl ve iradeyi bir araya getirerek nasıl pratiğe dönüştürebileceği Dünya adına bir örnek ve tecrübe olabilir. Bu süreçte özellikle dikkat edilmesi gereken ana iki konu, önceki yıllarda yaşanmış geri dönüş vakalarının incelenerek adımların bilinçli planlanması ve ardından sürecin insan odaklı yürütülmesidir. Geçen on 11 yıl içinde yüzbinlerce insanın canına mal olmuş Suriye bölgesinin barışa ve refaha kavuşmasının bütün bölge ülkeleri ve Dünya için bir nefes alma niteliği taşıyacaktır.

2011 yılından günümüze Türkiye'nin farklı noktalarına yerleşerek hayatlarına devam etmekte olan koruma altındaki Suriyelilerin gönüllü, onurlu ve sürdürülebilir geri dönüşlerinin kolay olmayacağı makalede paylaşılan model önermesinden de çok net anlaşılabilmektedir. Ancak yapılacak çalışmalar sadece koruma altındaki Suriyeli göçmenlere yönelik değildir. Türkiye, Dünya göç yolları üzerindedir ve sürekli özellikle Asya ve Afrika coğrafyasından geçici veya kalıcı göç almaktadır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin orta ve uzun vadede

15 Dünya Göç Raporu, (2020). World Migration Report 2020 (Turkish): 2. Bölüm Göç ve Göçmenler: Küresel Bakış, IOM Publications, (<https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>)

16 UNHCR Global Trends 2011, <https://www.unhcr.org/4fd6f87f9.html>.

stratejik, sosyolojik, ekonomik ve siyasi anlamda en önemli güvenlik tehdidi haline gelen göç ve göçmen meselesine etkili, çok boyutlu çözüm üretebilme yetkinliğini kazanması bir tercih değil zorunluluktur.

Koruma altındaki Suriyelilerin gönüllü, onurlu ve sürdürülebilir geri dönüşü gerek Türkiye ve Suriye gerekse dünya nezdinde çok ciddi örgütlenme, bilgi, iş birliği, bütçe, insan kaynağı, yönetim ve takip disiplini gerektirmektedir. Hazırlanacak uzun soluklu aksiyon planının aşamalar halinde çalışılması, planın gelişmeler doğrultusunda dinamik şekilde her an revize edilebilmesi, özellikle ev sahibi ve menşe ülkenin sorumluluklarını yerine getirerek karşılıklı güveni tesis etmesi ve koruması sürecin sürdürülebilirliği için büyük önem içerecektir.

KAYNAKÇA

Z.Y. Yücel, Ulus Devlet, Mültecilik ve Menşei Ülkeye Geri Dönüş; Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Mülteciler, İ.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ağustos 2019, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/ET001514.pdf>

D. Özkul, Suriyeli Mültecilerin Geri Dönüşü: Uluslararası Camiadaki Tartışmalar ve Lübnan Örneği, İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, https://d4b693e1-c592-4336-bc6a-36c134d6fb5e.filesusr.com/ugd/c80586_969a0abc5ff04bafb6f971d5ec693210.pdf

A.İçduygu, E. Ayaşlı, Geri Dönüş Siyaseti: Suriyeli Mültecilerin Geri Dönüş İhtimali ve Gelecek Senaryoları. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2019/05/Mirekoc_Rapor_GeriDonusSiyaseti.pdf

S. Buz, S Korç, Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Ocak-Mart 2021, ss 195-230

B. Yalım, Gönüllü ve Yardımlı Geri Dönüş Programları: Suriyeli ve Afgan Göçmenler, TUIÇ Akademi, Ağustos 2021, <https://www.tuicakademi.org/gonullu-ve-yardimli-geri-donus-programlari-ve-suriyeliler/>

Z.B. Dalaman, H.B. Lehimler, Suriyeli Sığınmacı Sorununun Bir Başka Boyutu: Suriye’de Bıraktıkları Hakların Korunması ve Mülkiyetlerinin İadesi. Göç Dergisi, Temmuz 2021, Cilt 8, Sayı 2, ss 267-289

SACD – Suriye Kardeşlik Sosyalleşme ve Yardımlaşma Hareketi, Güvenli Ortam ve Suriyelilerin Onurlu Geri Dönüşü Sempozyumu, Şubat 2022, <https://www.syacd.org/tr/timeline/ozet-guvenli-ortam-ve-suriyelilerin-onurlu-geri-donusu-sempozyumu/> , erişim Mayıs 2022

SACD - Suriye Kardeşlik Sosyalleşme ve Yardımlaşma Hareketi, Mayıs 2022, <https://www.syacd.org/tr/suriyeye-gonullu-guvenli-ve-onurlu-bir-donusun-mumkun-olabilmesi-icin-once-nelerin-saglanmasi-gerekliyor/>, erişim Haziran 2022

SACD, BMMYK'nın Koruma Kriterlerini Yerine Getirmemesinin SACD Araştırmasıyla Belgelenmesi <https://syacd.org/wp-content/uploads/2022/05/BMMYKnin-Koruma-Kriterlerini-Yerine-Getirmemesinin-SACD-Arastirmasiyla-Belgelenmesi.pdf>, erişim Haziran 2022

TC Cumhurbaşkanlığı, Şubat 2019, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/102059/-guvenli-bolge-formulu-suriyeli-multecilerin-geri-donusleri-icin-en-pratik-cozum-yoludur->, erişim Mayıs 2022

TC İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr> , erişim Mayıs 2022

Göçmenlerin Geri Dönüşü Konferansı'nda Esad'ın Konuşması, Kasım 2020,
<https://sana.sy/?p=1255568>, Çeviri: Ghanaa Thabit, erişim Nisan 2022

Suriyelilerin Geri Dönüşü ve Anketler, Mayıs 2022,
<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/suriyelilerin-geri-donusu-ve-anketler-42056079>, erişim Mayıs 2022

Suriye'ye Geri Dönüş İçin Hangi Koşullar Sağlanmalı?, Şubat 2022,
<https://www.amerikaninsesi.com/a/suriyeye-geri-donus-icin-hangi-kosullar-saglanmali/6440022.html>, erişim Haziran 2022

Erdoğan, 1 Milyon Suriyelinin Geri Dönüşü İçin Hazırlıklar Yaptıklarını Söyledi, Mayıs 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61307585>, erişim Nisan 2022

Beşire Korkmaz, Yerinden Edilmiş Suriyelilerin Geri Dönüşü Mümkün Mü?, Nisan 2022,
<https://teyit.org/dosya-yerinden-edilmis-suriyeliler-i-geri-donus-mumkun-mu>, erişim Mayıs 2022

Suriyeli Mülteciler Geri Dönüş Hakkında Ne Düşünüyor?, Mayıs 2022,
<https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/260835-suriyeli-multeciler-geri-donus-hakkinda-ne-dusunuyor>, erişim Mayıs 2022

UNHCR Global Trends 2011, <https://www.unhcr.org/4fd6f87f9.html>, Erişim Mayıs 2022

Dünya Göç Raporu, (2020). World Migration Report 2020 (Turkish): 2. Bölüm Göç ve Göçmenler: Küresel Bakış, IOM Publications

Uluslararası Af Örgütü, Eceline gidiyorsun: Suriye'ye Dönen Suriyeli Mültecilere Yönelik İhlaller, Eylül 2021, <https://www.amnesty.org/en/documents/mde24/4583/2021/en/>, erişim Haziran 2022

Can Kamiloğlu, Suriye'de Mülteciler İçin 57 Bin Konut İnşa Ettik, Amerika'nın Sesi, Mayıs 2022, <https://www.amerikaninsesi.com/a/suriye-de-multeciler-icin-57-bin-konut-insa-ettilik/6581277.html>, erişim Haziran 2022

Suriye Türkiye'nin mültecileri geri gönderme planını reddetti, Mahanology, Mayıs 2022, https://www.youtube.com/watch?v=oT8_OnhZkSg, erişim Haziran 2022

Kılıçdaoğlu'ndan Erdoğan'a, Yurttaş TV, Mart 2022,
<https://www.youtube.com/watch?v=x8uSohnigIY>, erişim Haz 2022

Euro News, Mayıs 2022, <https://tr.euronews.com/2022/05/09/erdogan-suriyelileri-asla-bu-ulkeden-kovmay-z>, erişim Mayıs 2022

Yeniçağ, Nisan 2022, <https://archive.md/92MzM>, erişim Haziran 2022

@ÜmitÖzdağ, Nisan 2022, <https://twitter.com/umitozdog/status/1516326076133294081>, erişim Haziran 2022